

Beogradski centar za ljudska prava

**POSTUPANJE SA LICIMA
LIŠENIM SLOBODE**

Bilten

Beograd, april 2012. godine

Uvodne napomene

Od maja 2009. godine Beogradski centar za ljudska prava sprovodi projekat čiji je cilj unapređivanje pravne regulative i prakse radi sprečavanja i kažnjavanja torture i drugih nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, u okviru kojeg posećuje ustanove u kojim se nalaze lica lišena slobode – kazneno-popravne zavode i okružne zatvore. Kratki izveštaji o obavljenim posetama objavljuju se periodično, u biltenima u elektronskoj formi, dok se detaljnije informacije o stanju u ovim ustanovama objavljuju u sveobuhvatnim godišnjim izveštajima.

U ovom broju biltena nalazi se izveštaj o poseti Kazneno - popravnom zavodu u Nišu. Tim Beogradskog centra sastavljen je od pravnika i lekara, a posete se sastoje iz razgovora sa upravom ustanove, medicinskim osobljem, osuđenim i prekršajno kažnjenim licima, zaposlenim u službi obezbeđenja i vaspitačima, iz uvida u dokumentaciju i obilaska objekata (posebno prostorija za smeštaj lica lišenih slobode). Pored toga, informacije o postupanju prema licima lišenim slobode u svim ustanovama se prikupljaju i zahvaljujući telefonskim pozivima i pismima osuđenih lica i njihovih porodica.

Kako je prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku za razgovor sa licima koja se nalaze u pritvoru potrebna prethodna saglasnost postupajućeg sudije, prilikom poseta se ne obavljaju razgovori sa ovim licima, jer je teško unapred, pre posete, znati ko su lica koja se nalaze u pritvoru i ko je postupajući sudija. Razgovori sa osuđenim licima se obavljaju bez prisustva obezbeđenja i uprave.

Pored poseta ustanovama u kojim se nalaze lica lišena slobode, saradnici Beogradskog centra za ljudska prava prate i postupanje tužilaštava i sudova u vezi sa kažnjavanjem torture, a tokom projekta posebna pažnja biće posvećena i izveštavanju medija o mogućim slučajevima torture.

Izradu biltena finansijski su podržali Evropska unija i Institut za otvoreno društvo. Za njegov sadržaj isključivo je odgovoran Beogradski centar za ljudska prava. Stavovi izneseni u njemu nikako se ne mogu smatrati stavovima Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Beogradski centar za ljudska prava se zahvaljuje na saradnji svim zaposlenim u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, bez čije pomoći sprovođenje ovog projekta ne bi bilo moguće.

Bilten su pripremili Bojan Gavrilović, Nevena Dičić-Kostić, Nevena Nikolić, Nikola Kovačević, Aleksandra Tomić, Ivan Miljković, Sonja Tošković i Jovana Zorić.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

KAZNENO POPRAVNI ZAVOD U NIŠU

Vreme posete: mart 2012. godine

Brojno stanje u vreme posete: 1356 osuđenih, 11 prekršajno kažnjenih i 163 pritvorenih lica (od toga 138 u pritvorskoj jedinici u Nišu i 25 u pritvorskoj jedinici u Pirotu)

Prosečno brojno stanje (tokom poslednje godine): između 1400 i 1500

Materijalni uslovi

Kazneno-popravni zavod u Nišu je projektovan i opremljen za smeštaj oko 1100 lica, ali je broj lica lišenih slobode u njemu u poslednjih par godina uvek veći. Zavod ima odeljenja zatvorenog, poluotvorenog i otvorenog tipa, i odeljenje za izvršenje mere pritvora. Prostorije zavoda koriste se i za policijski pritvor. Pored prostorija u Nišu, zavod za izvršenje mere pritvora koristi i zgradu koja se nalazi u Pirotu.

Prilikom posete obišli smo zgrade koje se nalaze u zatvorenom delu zavoda. To su četiri veće (paviljoni A, B i C i II paviljon) i dve manje zgrade (zgrada u kojoj se nalazi prijemno odeljenje i zgrada u kojoj se nekada nalazila škola) u kojim borave osuđenici, zgrada bolnice, kuninja sa trpezarijom, pekara i vešeraj.

Paviljoni A i B su gotovo identični. U njima se u sobama nalazi uglavnom po deset ili jedanaest kreveta, ali ima i prostorija u kojim ima manje, najčešće sedam kreveta. Sobe su u dobrom stanju, čiste, dobro osvetljene i proventrene. Pored njih, postoje i dnevni boravci, koji su vrlo prostrani i jednako dobro održavani, osvetljeni i proventreni kao i sobe u kojim se spava. U sobama u kojim se spava se ne puši, već se za pušenje koriste hodnici. I hodnici, kao i sobe, imaju direktan dotok dnevne svetlosti i svežeg vazduha. U ovim paviljonima postoje i prostorije koje koriste vaspitači. Uopšte, uslovi boravka u ova dva paviljona su vrlo dobri.

Uslovi boravka u C paviljonu su znatno lošiji nego u paviljonima A i B. U sobama je smešteno između 15 i 24 lica, a zajednički toalet deli oko 120 lica, koliko ih je obično na jednom spratu. Toaleti u ovom paviljonu su u izuzetno lošem stanju, posebno zidovi, avlaga je vrlo izražena često nema ni tople vode, a primetan je i izuzetno neprijatan miris koji je posledica neadekvatnog održavanja toaleta. Vodokotlići u nekim toaletima nisu u funkciji te osuđena lica nakon obavljanja fizioloških potreba koriste vodu iz velikih buradi koji su u tu svrhu postavljeni

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

na sredini toaleta.¹ Za kupanje se koriste tuševi, koji su bili pregrađivani, ali su pregrade vrlo brzo uništene. Kao zajednička prostorija koristi se hodnik, koji se nalazi između dva niza prostorija u kojima se spava. U hodnik ne dopire dnevna svetlost. Nekoliko desetina osuđenika na svakom spratu tokom celog dana i noći nalazi u jednoj prostornoj celini je vrlo loše za održavanje reda i bezbednosti. Nasilje među osuđenima u ovom paviljonu je vrlo često i dešavalo se da u fizičkim obračunima bude ozbiljno povređenih. Uprava Závoda nas je obavestila da su odobrena sredstva za rekonstrukciju ovog paviljona što će, nadamo se, dovesti do poboljšanja uslova boravka u ovim prostorijama.

Posebnu pažnju zasluđuju uslovi boravka u II paviljonu, u kome se u vreme posete nalazilo više od 100 osuđenika, uglavnom pod pojačanim nadzorom. Skoro sve ćelije u ovom paviljonu su veličine oko osam kvadratnih metara, i u njima se nalaze po tri kreveta (jedan na drugom, tako da je gornji krevet blizu plafona). Zidovi i podovi su u očajnom stanju. Podovi su toliko propali da na nekim mestima liče na zemljane, a zidovi su vrlo vlažni i toliko oštećeni da stare naslage boje i maltera konstantno otpadaju. Osuđena lica sa kojima smo razgovarali su se žalila da delovi zidova stalno padaju po njima i da im čak upadaju i u hranu. Toaleti su u jednako lošem stanju kao i podovi i zidovi. Prozori su mali i ne omogućavaju dovoljnu osvetljenost i provetrenost, a i veštačko svetlo je vrlo slabo, tako da je pod njim vrlo teško čitati. U ponekim sobama osuđenici imaju tranzistore. U podrumu II paviljona se nalaze samice. Iako su ove prostorije renovirane krajem prošle godine, uslovi boravka u njima, mada znatno bolji nego u drugim nerenoviranim ćelijama, su i dalje problematični s obzirom na nezadovoljavajući dotok svetlosti i vazduha i još uvek prisutnu vlagu. Jedna ćelija koju smo imali prilike da vidimo oslikana je kukastim krstom, nacističkim i rasističkim parolama (Main Kampf, white power itd). Osuđenik romske nacionalne pripadnosti koji je boravio u toj ćeliji otvoreno je izrazio svoje nezadovoljstvo i naglasio da smeštaj u takvoj prostoriji smatra kršenjem svojih ljudskih prava. U II paviljonu nema zajedničkih prostorija, pa osuđenici u svojim ćelijama provode oko 23 sata dnevno (šetnja traje približno jedan sat). Tokom letnjih meseci u celoj zgradi je izuzetno toplo, jer je izolacija slaba, klima uređaja nema, a ćelije se teško provetravaju. Uz sve ovo, u zgradi ima i gamadi. Uslovi boravka u ovom paviljonu su izuzetno loši. Posebno zabrinjava činjenica da, po rečima zaposlenih u KPZ Niš, nema predviđenih sredstava za renoviranje prostorija II paviljona s obzirom da je prioritet renoviranje toaleta u C paviljonu. S obzirom na stanje prostorija u II paviljonu u kojima osuđena lica borave 23 časa dnevno i nedostatak sredstava za rekonstrukciju, najbolje bi bilo prestati sa korišćenjem nerenoviranih ćelija. Pitanje smeštaja osuđenih lica koja trenutno borave u II paviljonu treba rešiti na nivou Uprave za izvršenje krivičnih sankcija

¹ Zaštitnik građana je takođe utvrdio nezadovoljavajuće stanje toaleta i kupatila u C paviljonima KPZ Niš i preporučio njihovu adaptaciju. Vidi Preporuku 12-3675/11 od 29.12.2011 godine

U zgradi nekadašnje škole i zgradi u kojoj je prijemno odeljenje nalazi se mali broj osuđenika a uslovi u ovim zgradama su nešto lošiji nego u paviljonima A i B, ali značajno bolji nego u Paviljonu C i II paviljonu.

Svaki paviljon ima posebno šetalište. Šetališta paviljona A, B i C su vrlo prostrana, lepo uređena i omogućavaju i sportske aktivnosti. Šetališta u II paviljonu su dosta manja.

Kuhinja, trpezarija i vešeraj se nalaze uz šetalište Paviljona A i vrlo se dobro održavaju.

Postupanje prema licima lišenim slobode

Najveći broj osuđenika sa kojim smo razgovarali smešten je u II paviljonu, ali su prethodno boravili i u drugim paviljonima, tako da smo mogli razgovarati i o postupanju prema osuđenicima u drugim delovima zavoda.

Bilo je dosta pritužbi na ponašanje pripadnika službe obezbeđenja u II paviljonu. Prema rečima nekoliko osuđenika, dešava se da obezbeđenje u ovom paviljonu neopravdano ili prekomerno upotrebljava silu, ili preti osuđenicima prebijanjem. Veliki broj naših sagovornika su tvrdili da se prostorije u podrumu još uvek upotrebljavaju za batinanje zatvorenika i to oni delovi koji nisu pokriveni video nadzorom, dok je nekoliko njih izjavilo da su lično doživeli prebijanje od strane pripadnika službe obezbeđenja. Posebno zabrinjavaju navodi da se nakon upotrebljene sile osuđenici primoravaju da pišu netačne izjave o okolnostima primene sile i da se primenjuju razni metodi kako bi se izbegla odgovornost (na primer, jedan osuđenik je tvrdio da je prvo bio odveden na pregled a nakon toga pretučen). Iako tačnost ovih navoda nije moguće proveriti oni ipak ukazuju na neophodnost preduzimanja posebnih mera predostrožnosti kako bi se isključila ili ono bar otežala mogućnost zlostavljanja osuđenika. Bilo je nekoliko primedbi na ponašanje obezbeđenja u drugim paviljonima, ali su one bile manje ozbiljne nego one koje se odnose na obezbeđenje u II paviljonu.

Osuđenici nisu ubeđeni da podnesci i pritužbe koje podnose zbog postupanja službe obezbeđenja dolaze do nadležnih službenih lica.

Veliki broj primedbi osuđenika odnosio se na dostupnost i kvalitet zdravstvene zaštite. Osuđenici su tvrdili da se na lekarske preglede, za koje se prijavljuju službi obezbeđenja, dugo čeka (posebno ako se osuđenik nalazi u II paviljonu) i da lekari ne posvećuju dovoljnu pažnju pacijentima, uglavnom zato što su preopterećeni.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Osuđenici koji se nalaze u II paviljonu kažu da se vrlo retko viđaju sa vaspitačima i misle da im sastanci sa njima ne koriste.

Disciplinski postupci i evidencije o njima vode se u skladu sa zakonom. Osuđenici često traže da u disciplinskim postupcima imaju advokata, što im se i omogućava. Po pravilu nema potrebe za prevodjenjem, jer srpski razumeju i osuđenici kojima to nije maternji jezik (uglavnom Albanci i Romi Tuče su najčešći razlog za pokretanje disciplinskih postupaka. Najčešće sankcije su ukor i upućivanje u samicu. Retko se izriču mere oduzimanja dodeljenih posebnih prava i ograničenja ili zabrane primanja paketa. Disciplinska mera izricanje samice je česta i traje u intervalu od 5 do 15 dana. Postoji i veliki broj slučajeva gde se samica izriče uslovno u trajanju od mesec, dva, ili tri. Pregledi se obavljaju pre upućivanja u samicu. Mera samice je u toku 2010. godine izvršena 67 puta, tokom 2011. godine 210 puta, a u prva tri meseca 2012. godine 34 puta. Prilikom našeg obilaska samica jedno lice nam je ukazalo na nezakonito postupanje lekara koji ga nije obilazio svakodnevno tokom izdržavanja ove disciplinske mere. Samice se nalaze u podrumu II paviljona, neosvetljene su, zagušljive, vlaga je izuzetno prisutna, a renoviranje ovog dela II paviljona ipak nije dovelo do značajnijeg poboljšanja uslova boravka u tim prostorijama.

Positivna promena jeste da se osuđenici koji van termina za odmor leže u krevetima ili spavaju ne kažnjavaju disciplinski za takvo ponašanje.

Osuđenici provode na otvorenom dva sata dnevno (kao što je propisano ZIKS), izuzev onih smeštenih u II paviljonu, za koje boravak na otvorenom traje duplo kraće, zbog toga što se iz bezbednosnih razloga izvode u šetnju u vrlo malim grupama. Izuzev vremena koje provodi na otvorenom, većina osuđenika nema osmišljen program aktivnosti, te vreme provodi uglavnom gledajući televiziju ili slušajući radio (izuzev u II paviljonu, gde tek poneki osuđenik ima tranzistor ili mali televizor). Dodatni problem sa slobodnim vremenom u II paviljonu proizilazi iz činjenica da sam objekat nije osposobljen za veću potrošnju električne energije te osuđenici mogu koristiti samo male monitore za gledanje TV programa.

Na različitim poslovima radno je anagažovano oko 200 osuđenika. Pri zapošljavanju se vodi računa o obrazovanju osuđenika, a postoji i obuka za rad.

Nismo čuli primedbe osuđenika na ostvarivanje prava na, telefoniranje, prijem paketa i poseta. Ipak neki osuđenici su izrazili sumnju da se njihova pisma uništavaju. Ne postoji posebno sanduče za pisma upućena Zaštitniku građana već zaposleni u upravi daju posebne koverta za pisma upućena Zaštitniku građana. Osuđenici ostvaruju i pravo na posete koje podrazumevaju boravak u posebnoj prostoriji sa bračnim drugom i decom ili bliskim licima i kažu da ove posete izuzetno pozitivno deluju na njih i olakšavaju im boravak u zatvoru.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Uslovi boravka u II paviljonu nisu prilagođeni boravku osobama sa invaliditetom. Prilikom naše posete razgovarali smo sa licem koje ima poteškoće ove vrste jer se svakodnevno kreće uz pomoć štaka u II paviljonu koji ne poseduje lift.

Veliki broj osuđenih lica sa kojima smo razgovarali su nam ukazala na problem nedobijanja higijenskih paketa. Sa druge strane u zdravstvenoj službi tvrde da se higijenski paketi redovno dele osuđenima koji nemaju sredstva da kupe sredstva za higijenu. Problematična praksa je i redovno pranje uniformi, čije je svakodnevno nošenje obavezno, samo dva puta godišnje, što je svakako nedovoljno.

Tokom razgovora sa osuđenima u II paviljonu čuli smo određene primedbe koji bi mogle da se kvalifikuju kao diskriminacija, povreda prava na slobodu veroispovesti pa i ponižavajuće postupanje. Jedan broj osuđenika, pripadnika muslimanske veroispovesti, tvrdili su da hrana koju dobijaju nije iste količine i kvaliteta kao hrana koja se služi opštoj populaciji. Ove tvrdnje je teško proveriti u praksi tokom jedne posete. Ipak, primetili smo da jelovnik za pripadnike ove veroispovesti nije istaknut u trpezariji. Jedan osuđenik je izneo primedbu da je bio primoran da pije vodu tokom Ramazana kako bi mogao da da urin u cilju testiranja na korišćenje narokotika. Ovakvo postupanje uprave svakako predstavlja mešanje u praktikovanje vere od strane osuđenog lica. Sa druge strane, razlozi bezbednosti i sprečavanje korišćenja narkotika u zavodu daju pravo zaposlenima da vrše povremene kontrole. Jedino pitanje koje se postavlja je da li je test na drogu bio neophodan u tom trenutku i da li se mogao izvršiti na manje intruzivan način? Iako je uspostavljanje ravnoteže između zahteva bezbednosti i poštovanja verskih prava ostaje na upravi zatvora legitimne mere usmerene na sprečavanje korišćenja narkotika i očuvanje bezbednosti predstavljaće kršenje ljudskih prava (pravo na slobodu veroispovesti, ponižavajuće postupanje i diskriminacija) ukoliko se takve kontrole vrše neprimereno često prema pripadnicima manjina i na način koji zadire u njihova verska prava.

Dalje, uslovi boravka u drugom paviljonu su, kao što smo već rekli, veoma loši, podovi su naročito prljavi i zapušteni. Jedan osuđenik, pripadnik Bošnjacke nacionalne manjine, koji praktikuje dnevne molitve je istakao da ne može da obavlja svoje verske dužnosti u ćeliji drugog paviljona. Na naše pitanje, zaposleni u upravi su naveli da im je muslimanski sveštenik - hodža prilikom posete objasnio da su ograničenja verskih prava tokom izdžavanje kazne zatvora legitimna². Ovakav odgovor uprave nije zadovoljavajući jer se ona treba voditi domaćim propisima i međunarodnim standardima koji obavezuju Republiku Srbiju a ne tumačenjem legitimnosti ograničenja verskih prava od strane sveštenog lica. Sa druge strane, imajući u vidu

² Iako naši sagovornici iz Uprave KPZ Niš nisu koristili iste reči navedena rečenica verno odražava poruku koju im je navodno preneo hodža

da su ljudska prava osuđenih lica samim boravkom u zatvoru već u velikoj meri ograničena, ograničenje verskih prava, koja su često neophodna radi održavanja psihičke stabilnosti, treba uvek biti opravdavan jakim razlozima (bezbednost itd.). U svakom slučaju postoji potreba za većim senzibilitetom zaposlenih u ovoj ustanovi prema specifičnom položaju manjina kako bi se predupredila moguća kršenja njihovih prava i u isto vreme zadovoljili zahtevi propisani zakonom.

Bezbednost

Na osnovu razgovora sa osuđenima i zatvorskim osobljem, i nakon obilaska prostorija u kojim su osuđenici smešteni, nije teško zaključiti da najveći bezbednosni problemi postoje u Paviljonu C. Ovde se nalaze vrlo nasilni osuđenici, podeljeni u neformalne grupe koje često dolaze u sukobe. Ove grupe nastaju udruživanjem osuđenika koji su iz istog grada ili kraja, ili su iste nacionalne pripadnosti. Iako su sva tri krila C paviljona (C1, C2 i C3) nacionalno mešoviti tj. u njima su smešteni pripadnici Srpske, Romske, Bošnjačke i Albanske nacionalnosti raspored po sobama je uglavnom takav da u jednoj sobi spavaju isključivo pripadnici jedne grupe, ali kako se sobe ne zaključavaju, osuđenici uvek mogu ući u sve prostorije na jednom spratu, što znači da su sukobi mogući svakog časa. Neki osuđenici su naveli da nema dovoljno kasete za lične stvari i da su neki prinuđeni da ih dele ili ih čak i nemaju. S druge strane dominantni zatvorenici nekada koriste i dve kasete. Obezbeđenje je malobrojno i teško može adekvatno reagovati u slučaju ozbiljnijeg sukoba. U ovom paviljonu, kao i u celom zavodu, nema video nadzora, što dodatno otežava kontrolu bezbednosti. Zbog ovakve situacije u paviljonu, nije retko da osuđenici traže da budu premešteni u II paviljon, kako bi izbegli mogućnost da budu žrtve napada. Gotovo svi osuđenici sa kojima smo razgovarali su isticali da se ne osećaju bezbedno u paviljonu C, jer ne veruju da u slučaju ozbiljnog napada obezbeđenje može da ih zaštiti. Šta više, oni misle da ni zaposleni u službi obezbeđenja nisu bezbedni u ovom paviljonu. Osuđenici su kao najveći problem naveli ruinirane toalete i njihov mali broj. Mali broj toaleta, po njihovim rečima, se odražava i na bezbednost s obzirom da se često javljaju čarke i sukobi zbog njihovog korišćenja. Ujutru se stvaraju veliki redovi ispred toaleta što stvara dodatne tenzije.

U II paviljonu se nalaze vrlo nasilni osuđenici, ali se nalaze u malim ćelijama (uglavnom po trojica, a najviše petorica u jednoj ćeliji) i vode u šetnju u malim grupama, tako da do sukoba dolazi znatno ređe nego u Paviljonu C. Veliki deo osuđenika koji borave u paviljonu C, iako su tamo radi sopstvene bezbednosti, trpi posledice boravka u skućenim i ruiniranim prostorijama i zahteva da bude premešten ili u paviljon A ili B ili u neku drugu ustanovu za izvršenje krivičnih sankcija.

U paviljonima A i B napetost je znatno manja, ima manje osuđenika sklonih nasilnom ponašanju, i incidenti nisu česti.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Iako postoje metal detektori i detektori za metal, osuđeni dolaze do mobilnih telefona, a kažu da im nije teško ni da nabave narkotike. Prema rečima zaposlenih u KPZ Niš, osuđeni često smeštaju u II paviljon jer duguju novac osuđenicima od kojih su nabavljali drogu, pa postoji mogućnost da budu napadnuti ili maltretirani. Zaposleni u službi obezbeđenja sumnjaju da se narkotici unose u zavod u telesnim šupljinama osoba koje posećuju osuđeni i da oni tu ne mogu ništa da učine s obzirom da im nije dozvoljeno vršenje telesnih pregleda.

Zavod ne raspolaže prostorijama za izdvajanje, u koje bi bili smeštani osuđeni koji pokušavaju samoubistvo ili samopovređivanje.

Može se zaključiti da postoje brojni problemi vezani za bezbednost u ustanovi. Brojni su razlozi za ovakvo stanje: nedovoljan broj zaposlenih u službi obezbeđenja (prema oceni uprave potrebno ga je povećati bar za oko 20%), prenaseljenost, nedostaci uzrokovani arhitektonskim rešenjima (pre svega u Paviljonu C), izuzetna napetost i loša opšta klima (posebno u Paviljonu C), priroda osuđenika (kao u svim zavodima zatvorenog tipa, ovde se nalaze osuđeni za teška krivična dela, od kojih su mnogi izuzetno nasilni, a u zavodu ne postoje programi koji bi imali za cilj kontrolu besa), nepostojanje video nadzora, nedostatak stalno zaposlenog psihijatra itd.

Zdravstvena nega

U zdravstvenoj službi je zaposleno šest lekara (petorica na stalno i jedan na određeno vreme), od kojih su dvojica specijalisti – jedan opšte medicine a drugi medicine sporta, dok je jedan trenutno na specijalizaciji iz psihijatrije, jedan stomatolog, osam medicinskih tehničara (šestorica zaposlena na stalno a dvojica na određeno vreme), jedan farmaceutski tehničar, jedan stomatološki, jedan sanitarni i jedan laborantski tehničar. U zavodu su obezbeđene i usluge radiologa (dva puta mesečno), oftamologa (četiri puta mesečno), psihijatra (tri puta nedeljno), interniste (dva puta nedeljno) i biohemičara (dva puta mesečno). Usluge lekara drugih specijalnosti dobijaju se u civilnim ustanovama.

Prostor za rad zdravstvene službe čine dve ambulante, kartoteka, previjalište, lekarska soba, stomatološka ambulanta i stacionar. U stacionaru mogu biti smeštene najviše 22 osobe, u sobama sa najviše šest ležajeva. Stacionar ima posebnu trpezariju, toalet i tuš kabinu.

Ambulanta radi tokom celog dana i noći. Lekari rade u smenama od po 12 sati. Stomatološka ambulanta radi od 7 do 15 časova, i u njoj se vrše popravke i vađenje zuba, a protetičke intervencije samo o trošku osuđenika.

Prilikom prijema svakog lica lišenog slobode obavezno se vrši lekarski pregled i daju osnovne informacije o načinu rada zdravstvene službe. Tokom prve nedelje boravka u zavodu, lica lišena slobode pregleda i psihijatar. Pregledi se zakazuju kod službe obezbeđenja.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Iako je saradnja sa civilnim zdravstvenim ustanovama dobra, javljaju se problemi kada je potrebno obezbediti lečenje lica lišenih slobode van ustanove. Naime, dešava se da je broj ljudi koje je potrebno transportovati u civilne ustanove radi pregleda ili lečenja toliko veliki da služba obezbeđenja, usled nedovoljnog broja zaposlenih, ne može da stigne da ih sve preveze, pa dolazi do odlaganja pregleda ili lečenja. Prilikom transporta u civilne ustanove medicinski pacijent ide u pratnji medicinskog tehničara samo u slučaju agitiranosti ili vitalne ugroženosti.

U zavodu nema psihologa, a medicinsko osoblje nije osposobljeno za sprovođenje psihoterapije. Osoblje se povremeno edukuje kako bi bilo sposobno da prepozna znake rizika od samoubistva. Osobe čije ponašanje može nagoveštavati samoubistvo šalju se kod psihijatra.

Od prošle godine se svakih 3 meseca pozivaju i pregledaju zatvorenici koji u tom periodu nisu samoinicijativno prijavili za pregled.

Lekar na specijalizaciji iz psihijatrije je pre dve godine održao edukaciju pripadnika službe obezbeđenja o prepoznavanju rizik od samoubistva.

Prema navodima osuđenih lica sa kojima smo razgovarali, lekarski pregled se nakon upotrebe mere prinude ne vrši dva puta u roku od 24 časa, već samo jednom, neposredno nakon primene te mere. Uvidom u lekarsku dokumentaciju utvrdili smo da se evidencija o lekarskim pregledima ne vodi ažurno odnosno da postoje slučajevi gde drugi obavezan pregled, koji treba da se sprovede između dvanaestog i dvadesetčetvrtog sata od primene mere, nije zabeležen.

Veliki broj osuđenika je izneo primedbe na dostupnost i kvalitet zdravstvene zaštite. Jedno lice sa invaliditetom koje koristi protetičku cipelu i otežano hoda navelo je da se zdravstveni pregledi obavljaju neredovno i da mu nije omogućeno da redovno nabavlja lekove koji su mu propisani uprkos tome što sam želi da ih plati. Pomoć u obavljanju svakodnevnih aktivnosti mu pružaju drugi osuđenici. Zaposleni u upravi su naveli da sva lica kojima je odobren zahtev za pribavljanje lekova dobijaju lekove nakon opštih nabavki lekova koje se sprovedu u zavodu. Veliki broj osuđenika sa kojima smo razgovarali izneli su primedbe na nedostupnost zdravstvene zaštite. Naime, po njihovim rečima, pripadnici službe obezbeđenja često traže od njih da obrazlože zašto im je potreban pregled lekara. Ova praksa nije dobra jer je samo lekarsko osoblje sposobno da proceni opravdanost ovakvih zahteva. Ostale primedbe su se odnosile na neredovnost ordiniranja propisane terapije usled nedostatka lekova i nedostupnost medicinske dokumentacije. Sa druge strane, načelnik medicinske službe tvrdi da je medicinska dokumentacija uvek dostupna osuđenicima i da se, po zahtevu, dostavljaju i kopirani primerci.

U poslednjih nekoliko godina određeni broj osuđenika je štrajkovao glađu (prošlog leta na taj način osuđenici su vršili pritisak na upravu da reši problem snabdevanja vodom u C

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

paviljonu). Jedan osuđenik koji je boravio u KPZ Niš je preminuo nekoliko dana pre naše posete u SZB u Beogradu usled posledica izazvanih štrajkom glađu. Zaposleni u ovoj ustanovi su naveli da oni preduzimaju sve zakonom predviđene mere u takvim slučajevima ali da krajnja mera tj. prisilno hranjenje nije dozvoljena i da je ne primenjuju. Osuđenima koji štrajkuju glađu se, prema rečima načelnika zdravstvene službe, pruža nega u skladu sa zakonom o zdravstvenoj zaštiti (merenje, laboratorija, savetovanje i uticanje na osuđenika da shvati posledice koje mogu proizaći iz njegovih postupaka).

Osoblje

Očigledno je da je broj zaposlenih u službi obezbeđenja i službi za tretman manji od potrebnog. U službi za tretman radi svega 27 ljudi, od čega troje na sistemu izvršenja alternativnih sankcija, što znači da na jednog vaspitača dolazi preko 50 osuđenih.

Zaposleni u službi obezbeđenja su svakako najopterećeniji i rade u najtežim uslovima. Posao im otežava ne samo prenaseljenost, već i prekovremeni rad i nepostojanje video nadzora. Uz to, slabo su snabdeveni uniformama. Oni ističu da od 2001. godine nisu organizovani sistematski pregledi za zaposlene, iako bi trebali da se vrše bar jednom u tri godine.

Zavod raspolaže dovoljnim brojem vozila, ali su neophodni novi računari, toki-voki prijemnici, ometači mobilnih telefona i nova oprema. Disciplinski postupci su vođeni protiv nekoliko pripadnika službe obezbeđenja, uglavnom zbog pokušaja unosa nedozvoljenih supstanci i predmeta. Takvih postupaka je u 2009. godini bilo 28, u 2010. godini 52, a u 2011. godini 49.

Preporuke

Za otklanjanje ili ublažavanje velikog broja problema (poboljšanje uslova boravka u Paviljonu C i II paviljonu, zapošljavanje većeg broja stražara i vaspitača, uvođenje video nadzora i zapošljavanje psihologa i psihijatra koji bi svakodnevno bili dostupni osuđenima) neophodna su značajna ulaganja, ali postoje i mere za čije sprovođenje nisu potrebna ulaganja, a mogle bi pomoći da se stanje u ustanovi poboljša, a prema osuđenima postupa humanije.

Kad su u pitanju prostorije u kojim osuđenici borave, potrebno je odmah izbaciti iz upotrebe sve nerenovirane prostorije II paviljona jer su u toliko lošem stanju da boravak u njima za osuđenike zasigurno može da predstavlja nečovečno, odnosno ponižavajuće postupanje. Iako ovo rešenje zbog ograničenih kapaciteta može izgledati neostvarljivo, ukoliko Uprava rasporedi

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

jedan deo osuđenika u druge ustanove on se može sprovesti. To je svakako bolje od nastavka korišćenja ovih prostorija i ugrožavanja zdravlja i psihičke stabilnosti osuđenih lica. Prethodno je još više tačno ako uzmemo u obzir da je neizvesno kada će se ovaj paviljon renovirati.

Postupanje obezbeđenja prema osuđenicima treba da bude takvo da se vodi računa o dostojanstvu osuđenika. To znači da mere prinude treba upotrebljavati samo kao krajnje sredstvo, i isključivo u meri koja je neophodna za zakonito obavljanje dužnosti. Komunikacija zaposlenih u službi obezbeđenja sa osuđenicima ne bi smela da bude takva da na osuđenika deluje ponižavajuće ili zastrašujuće. Strogo poštovanje zakonom utvrđenih principa postupanja prema osuđenicima sigurno bi pomoglo poboljšanju opšte klime u ustanovi i smanjilo tenzije koje predstavljaju pretnju po bezbednost, kako osuđenika, tako i zaposlenih u zavodu.

Uvesti video nadzor u celom zavodu a naročito u C paviljon i II paviljon.

Svakodnevno prisustvo psihijatra i zapošljavanje psihologa u ustanovi sa ovolikim brojem osuđenika je nužno, i svakako bi pozitivno uticalo na osuđenike.

Potrebno je omogućiti redovnu raspodelu higijenskih paketa i redovnije pranje uniformi osuđenih lica. Problem neodržavanja uniforma se javio u mnogim zavodima, ali je neophodno raditi na rešavanju ovog problema.

Neophodno je raditi na sprečavanju diskriminacije, posebno Roma i pripadnika muslimanske veroispoveti. U tu svrhu potrebno je ukloniti nacionalističke, nacističke i rasističke natpise i simbole u svim ćelijama ovog zavoda, posebno u onima u kojima ova lica borave. Bilo bi poželjno sprovesti edukaciju osoblja zaposlenog u KPZ Niš po pitanju međunarodnih standarda koji propisuju šta predstavlja nečovečno i ponižavajuće postupanje. Edukacija iz oblasti prava manjina bi takođe bila korisna s obzirom na mešoviti nacionalni sastav osuđenika i potrebu za senzibilisanjem osoblja na probleme manjina. Za početak, treba na vidnom mestu u trezariji istaći jelovnik za osuđenike muslimanske veroispovesti.

Za normalan rad službe obezbeđenja potrebno je povećati broj zaposlenih u njoj, opremiti je odgovarajućim video nadzorom i drugom neophodnom opremom. S obzirom na konstantne žalbe na rad zdravstvene službe potrebno je razmotriti povećanje broja zaposlenih ili drugačijeg organizovanja radnih aktivnosti kako bi adekvatnije i ažurnije obezbeđivala zdravstvenu zaštitu osuđenim licima. Redovno deliti higijenske pakete osuđenicima bez finansijskih sredstava.

Pripadnici službe obezbeđenja ne trebaju procenjivati opravdanost zahteva za lekarskim pregledom već prepustiti to kvalifikovanom medicinskom osoblju.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Usvojiti pravilnik koji bi detaljno regulisao postupanje zdravstvene službe u slučaju štrajka glađu osuđenika.

Obezbediti adekvatne uslove smeštaja za osuđenike sa invaliditetom.

Preduzeti posebne mere predostrožnosti kako bi se isključila ili ono bar otežala mogućnost zlostavljanja osuđenika u II paviljonu - sedmične posete lekara i još jednog lica koje nije zaposleno u KPZ Niš (član Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture ili predstavnik organizacija civilnog društva).

OPEN SOCIETY INSTITUTE

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.